

LAATU, TULOKSELLISUUS, HYÖDYNNETTÄVYYS – SEKTORITUTKIMUS ARVIOINNIN KOHTEENA

Keväällä 1997 valmistui kaksi arviointiraporttia valtionhallintoon kytkeytyvän sektoritutkimuksen alueelta, Olavi Heinosen ja Klaus Mäkelän laatima arviointi Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta (Oikeusministeriö 1997) sekä Heikki Kosken yhden miehen ”selvitys- ja arviointityö” Kulluttajatutkimuskeskuksesta (Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 4/1997). Arviointihankkeiden taustalla olivat valtion tiede- ja teknologia-neuvoston hyväksymät sektoritutkimuslaitosten arviointiperiaatteet, ja ne tehtiin oikeusministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön tilauksesta. Arviointityö on molemmissa tapauksissa ollut tehokasta, sillä raportit valmistuivat selvästi alle puolessa vuodessa.

Sektoritutkimuksen arviointi on suhteellisen uusi asia, eikä se julkisuudessa ole saanut osakseen vastaavanlaista huomiota ja keskustelua kuin yliopistojen tutkimustoiminnan arviointi. Molemmat arviointiraportit ovat tästä syystä varsin kiinnostavia ja jopa uraaluovia yhteiskuntatieteellisesti relevantin sektoritutkimuksen alueella. Yhdessä tarkasteltuina ne virittävät myös monia yleisempiä kysymyksiä koko tutkimusjärjestelmän toiminnasta ja sen eri osien keskinäisyyhteistä. Tarkastelen raportteja ensin erikseen ja lopuksi eräiden temaattisten kysymysten pohjalta yhdessä.

OPTULA

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (Optula) arvioinnissa keskeiseksi kohteeksi oli määriteltä tutkimustoiminnan relevanssi ja laatu, minkä ohessa huomiota tuli kiinnittää myös laitoksen organisatoriseen asemaan ja sisäiseen rakenteeseen. Arvioinnissa käytettiin hyväksi seuraavia aineistoja ja lähteitä: laitosta koskevat säädökset ja asiakirjat, tutkijoiden julkaisutoiminnan tarkastelu ja periodinen vertailu vuosilta 1987–96, ulkopuolisten tahojen haastattelut sekä laitoksen johtokunnan, johdon ja henkilökunnan kuulemiset, kukin erikseen. Lisäksi arvioitsijat pyysivät kaksi asiantuntijalausuntoa, joissa arvioitiin lähemmin laitoksen kahden yksikön, kriminologisen ja yleisen, tuotantoa kahden keskeisen tutkimusteeman osalta. Toisin kuin yliopistollisen tutkimuksen kohdalla yleensä on tapana, arviointiin ei sisällynyt varsinaista laitosten itsearviointia, ellei sitten ”kuulemisten” katsota toimineen tässä tarkoituksessa.

Optulan edeltäjä Kriminologinen tutkimuslaitos perustettiin vuonna 1963. Myöhemmin tapahtuneesta tehtäväkuvan laajentumisesta huolimatta laitos kuuluu valtion pienimpien tutkimuslaitosten joukkoon. Tutkimusvirkoja on tällä hetkellä, päällikkövirat mukaan lukien, kymmenen, minkä li-

säksi laitoksessa työskentelee muutama tutkija maksullisen palvelutoiminnan varoin. Ulkopuolisen rahoituksen osuus tutkimuksen kokonaisrahoituksesta on viime vuosina kasvanut (osuus vuoden 1995 budjetista oli 14 prosenttia) mutta on edelleen selvästi pienempi kuin esimerkiksi yliopistojen sosiaalitieteiden laitoksilla keskimäärin (peräti 46 prosenttia vuonna 1995). Optulan pientä kokoa ei arvioinnissa nähdä erityiseksi ongelmaksi. Suosituksena esitetään vain yleisen yksikön voimavarojen lisäämistä samalle tasolle kriminologisen yksikön kanssa. Yhtä ”harkitsevasti” suhtaudutaan palvelututkimukseen, jonka lisäämistä pidetään mahdollisena, kunhan se liittyy temaattisesti laitoksen muuhun tutkimukseen ja sen aiheita voidaan kriittisesti kontrolloida.

Laitoksen tutkimustoiminnan kehitystä tarkastellaan varsin konkreettisesti julkaisujen ja tieteellisten yhteyksien pohjalta sekä pyydettyihin asiantuntijalausuntoihin nojautuen. Etenkin tutkijoiden esiintyminen ulkoisilla foorumeilla on viime vuosina lisääntynyt ja myös kansainvälisessä julkaisutoiminnassa on tapahtunut kasvua. Tutkimustoiminnan laadusta arvioitsijoille muodostunut yleiskuva on myönteinen: julkaisut ovat ”ammattitaitoisesti ja huolellisesti tehtyjä” ja niiden taso on

yleensä hyvä. Samalla kuitenkin todetaan, että viime vuosina ei ole tuotettu mitään kovin innovatiivisia ja uraa uurtavia tutkimuksia. Laadun ja määrän ohella arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota tutkimustoiminnan profilointiin temaattisesti yhtenäisten painopistealueiden pohjalta; siinä kriminologinen yksikkö on edennyt yleistä yksikköä pidemmälle. Myös uusia, teoreettisesti vaativiakin, tutkimusaiheita voidaan sisällyttää tutkimusohjelmaan, mutta keskeistä on silti huolehtia laitoksen osaamisen kehityksestä kokonaisuutena, ei vain yksittäisten tutkijoiden tasolla. Laitoksen kompetenssia voidaan vahvistaa mm. temaattisilla tutkimussarjoilla ja säännöllisesti toistuvilla tilakuvauksilla, joista kriminologisen yksikön Rikollisuustilanne-katsaus jo tarjoaa esimerkin.

Optulan ulkoisten yhteyksien alueella arvioitsijat korostavat etenkin tarvetta lisätä yhteistyötä yliopistojen laitosten ja tutkijoiden kanssa. Laitoksella ei ole juuri suoritettu tohtorintutkintoja eikä tutkintoa myöskään ole edellytetty laitoksen johtajan virkaan, millä arvellaan olleen yhtymäkohtia tieteellisen yhteistyön puuttumiseen. Raportti kehottaakin laitoksen tutkijoita tutkimushankkeiden ja opinnäytetöiden sopivaan yhdistämiseen. Oman julkaisusarjan raporttien ohella tulisi pyrkiä tieteellisten artikkeleiden aktiivisempaan julkaisemiseen niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Erityisesti kannustetaan julkaisemista kansainvälisissä arviointimenettelyä soveltavissa lehdissä. Kommunikointia tiedeyhteisön kanssa parantaisi myös yliopistojen edustajien

saaminen mukaan tutkimushankkeiden johtoryhmiin. Raportin lopussa olevat, usein varsin konkreettiset, suositukset painottuvat vahvasti tieteellisen profiilin nostamisen ja yliopistoyhteistyön alueelle.

Optulan yleiseksi tehtäväksi on määritelty puolueettoman oikeuspoliittisen tutkimuksen harjoittaminen ”ottaen huomioon lainvalmistelutyön vaatimat tutkimukset ja selvitykset”. Raportin perusteella yhteys oikeushallintoon ja muihin viranomaisiin ei nouse kovinkaan ongelmalliseksi kysymykseksi. Yhteistoimintaa ja yhteyksiä on eri muodoissa. Yhteisiä tutkimushankkeita todetaan toteutetun ennen muuta maksullisen palvelutoiminnan puitteissa. Tämä voitaneen tulkita siten, että laitoksen omaa, painoaloihin liittyvää tutkimusta ei pidetä hallinnollisena palvelututkimuksena tai selvitystyönä. Tilaa-ajan tarpeista lähteminen on ongelmallista, koska se ”saattaisi lisätä laitoksen tutkimustoiminnan asiallista ja aikataulullista hajanaisuutta”. Tutkimuksen ja hallinnon välisestä suhteesta näyttää vallitsevan jonkinasteinen konsensus. Oikeusministeriön edustajien mukaan tieteellisellä perustutkimuksella on harvoin, jos lainkaan, käyttöä lainvalmistelussa. Lyhyet selvitystyyppiset työt taas kuuluvat lainvalmistelijan tehtäviin, jo senkin takia, että laitos on niiden ”toimittamiseen liian hidasliikkeinen”.

Ratkaisu on siis valikoiva projektintyyppinen, keskipitkän aikavälin tutkimus, joka lopulta palvelee parhaiten myös lainvalmistelua. Koska kaikkia tutkimus- ja tietotarpeita ei voida kattaa, on osapuolten voitava suunnitelmal-

lisesti luoda painopistealueita, joille myös ajankohtaiset aiheet voivat sijoittua. Yhtenä tällaisena aihepiirinä mieleeni tulevat Euroopan integraatioon liittyvät oikeudelliset ja oikeuspoliittiset kysymykset, joita raportti, yllättävää kyllä, ei lainkaan mainitse. Näin siitäkin huolimatta, että eurooppalaisen ja kansallisen ulottuvuuden vertaileva tutkimus voisi olla merkittävä peruste laitoksen yleisen yksikön resurssien kehittämiseksi.

Raportti on arvioissaan yleisesti ottaen hillitty ja varsin linjakas, kunnes loppupuolella tullaan kohtaan, jossa laitoksen tehtävä kiteytetään uuteen, kovasti eklektiseen ja ongelmalliseen muotoon: ”Pääpaino tulee panna tieteellisille ja ammatillisille sekä lainvalmistelua palveleville tehtäville”!

KTK

Kuluttajatutkimuskeskuksen (KTK) arvioinnissa tehtävänä oli keskuksen toiminnan tuloksellisuuden, vaikuttavuuden ja hyödynnettävyyden arviointi. Tarkastelu tuli suorittaa ensisijaisesti KTM:n hallinnonalan ja kuluttajapolitiikan näkökulmasta ja toissijaisesti yleisestä näkökulmasta. Tarkemmin ottaen haettiin vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: ovatko keskuksen toiminta ja sen tutkimusohjelmat sopusoinnussa kuluttajapolitiikan tavoitteiden ja hallinnon tarpeiden kanssa, onko tehty tutkimus relevanttia, onko keskuksella riittävät ja tarkoituksenmukaiset yhteistyöliitännät erisidosryhmiin ja tutkimusyhteisöihin sekä ovatko keskuksen hallinto- ja johtamisjärjestelmät asianmukaisia? Varsinai-

sen toimeksiannon ohella arvi-
ossa tarkastellaan myös KTK:n
asemaa ja sijoituspaikkaa;
tämä kysymys on viriinyt haas-
tattelujen ja aikaisemman ku-
luttajahallintoyöryhmän rap-
ortin (KTM 5/1996) pohjalta.

Arviomiehen tukena on toi-
minut kauppa- ja teollisuusmi-
nisteriön asettama seuranta-
ryhmä. Arvioinnissa on hyö-
dynnetty erilaista kirjallista
materiaalia, tutkimusesittelyjä
sekä keskusteluja ja haastatte-
lujä. Keskustelukumppaneita
ei kuitenkaan ole tarkemmin
määriteltä. Toiminnan resurs-
seja ja tuloksia on tarkasteltu
eri indikaattorein vuosilta
1990-96 ja tutkimustoimintaa
ja julkaisuja hieman lähemmin
vuoden 1996 osalta. Raportin
pääpaino on kuitenkin selvästi
KTK:n ulkoisten suhteiden,
aseman ja tehtävien pohdin-
nassa ja arvioinnissa.

Arviointi on jo toinen KTK:n
lyhyen historian aikana. Kes-
kus perustettiin vuonna 1990
ja ensimmäisen arvioinnin laa-
ti prof. Reija Lilja vuosina
1993-94. Uuteen arviointiin
lienee päädytty näin nopeasti
siksi, että KTK:n asemaan liit-
tyvät ”epävarmuustekijät” voi-
taisiin ratkaista. Epävarmuus
taas on aiheutunut ennen muu-
ta kuluttajahallintoyöryhmän
mietinnöstä ja siitä annetuista
lausunnoista, joissa keskuksen
asemaan ja tutkimusstrategi-
aan on eräiltä tahoilta kohdis-
tettu voimakastakin kritiikkiä.
Myös haastatteluissa esitetyn
kritiikin ydin on selvästikin
siinä, että keskuksen ei katsota
tekevän riittävän hyödyllistä ja
käytännönläheistä tutkimusta
ja varsinkaan selvitystyötä ja
että se riippumattomana tutki-
muslaitoksena ”on (ilmeisesti)
vähitellen etäänäntynyt omasta
ministeriöstään KTM:stä”.

KTK kasvoi heti perustami-
sensa jälkeen runsaan 20 hen-
kilön (13 tutkimusviran) yksi-
köksi, jonka kokonaisbudjetti
on noin 10 mmk. Kasvu taittui
jo vuonna 1993, minkä jälkeen
budjettirahoituksessa tapahtui
selvä notkahdus. Maksullisen
palvelutoiminnan tulot ovat sa-
malla hieman kasvaneet, mutta
kattavat edelleenkin vain noin
15 prosenttia määrärahoista.
Arvioitsija toteaa, että ulko-
puolisella rahoituksella tehtä-
vän tilaustutkimuksen vähäi-
nen osuus johtuu ennen kaik-
kea nykyisen budjettiraken-
teen joustamattomuudesta,
joka rajoittaa mahdollisuuksia
lisärahoituksen hankkimiseen
ja henkilöstörakenteen kehittä-
miseen. Ratkaisuksi ehdote-
taan siirtymistä sektoritutki-
muksessa yleistyneeseen net-
tobudjetointiin. Toisin kuin re-
sursseiltaan selvästi vähäisem-
män Optulan tapauksessa, ar-
viointi nostaa KTK:n pienen
koon merkittäväksi ongelmak-
si, joka rajoittaa toiminnan ke-
hittämistä. Erityisesti vertail-
van tutkimuksen ja eurooppa-
laisiin yhteisprojekteihin osal-
listumisen katsotaan edellyttä-
vän lisäresursseja. Pienuus on
siten suhteellinen asia ja sen
määrittely näyttää vaihtelevan
eri ministeriöissä.

KTK:n toiminnan tuloksia
arviotaessa tutkimuksen tode-
taan olevan määrällisesti riittä-
vää eikä sen laadunkaan suh-
teen (sinänsä) esitetä huomau-
tuksia, ei edes ulkopuolisten
tahojen haastatteluissa – ”laa-
tutavoitteet ovat kyllin kun-
nianhimoiset ja niitä on kyetty
riittävästi seuraamaan”. Kes-
kus on luonut tiiviit yhteydet
yliopistoihin, korkeakouluihin
ja muihin tutkimuslaitoksiin.
Kansainvälinen yhteistyö on
vielä verraten vähäistä, mutta

selvästi laajenemassa mm. EU-
jäsenyyden vaikutuksesta. Ar-
vioitsija toteaa tässä yhteydes-
sä, että ”kansainvälinen tutki-
musyhteistyö edellyttää tutki-
joilta yleensä akateemista
taustaa ja tieteellisiä julkaisuja
(sekä valmiutta tutkimusme-
todien kehittämiseen), joiden
pohjalta kykyä osallistua tie-
teellisiin verkostoihin voidaan
arvioida”. Keskuksessa on me-
neillään myös laajamittaisia
kehittämishankkeita, kuten
kuluttajaneeli ja kuluttaja-
tutkimuksen tietokanta.

KTK määrittelee tekemänsä
tutkimuksen soveltavaksi ja
ongelmakeskeiseksi. Tutkimus
on viime vuosina jäsenetty
uudelleen viideksi laaja-alai-
seksi tutkimuskokonaisuudek-
si, joiden sisällä on edelleen
tutkimusohjelmia ja temaattisia
painotuksia. Ainakin nel-
jällä tutkimusalueella on val-
misteilla väitöskirjoja. Kiin-
nostava seikka tässä yhteydes-
sä on, että tutkimuskokonai-
suuksiin perustuva strategia
näyttää syntyneen keskuksen
aikaisemman arvioinnin vai-
kutuksesta. Siinä tuotiin esiin
– vaihtoehtona hyvin monien
erilaisten, ja mahdollisesti ir-
rallisten, ongelmien tutkimi-
selle –, että keskus voisi ”ai-
empaa määrätietoisemmin pyr-
kiä laajempien, selvästi keske-
nään vuorovaikutuksessa ole-
vien tutkimuskokonaisuuksien
muodostamiseen”, joskin toi-
saalta todettiin, että ”nopea
reagointi ajankohtaisiin ongel-
miin edellyttäisi, että kaikkia
resursseja ei sidottaisi pitkäai-
kaiseen hankkeisiin”. Näiden
kantojen välillä on ellei ristiriit-
ta niin ainakin selvä jännite.
KTK:n seurattua ensiksi mai-
nittua linjaa uudessa arvioin-
nissa todetaan yllättäen, että
”niukkoja voimavaroja hajoite-

taan ilmeisesti yhä liikaa". Tässä saattaa olla kyse (kahdesti toistuvasta) kielellisestä epätarkkuudesta, sillä faktisesti varoitetaan resurssien liiallisesta sitomisesta pitkäjänteisiin tutkimuskokonaisuuksiin eli siis voimavarojen keskittämisestä.

Mutta, ja iso mutta. Arviointiraportin keskeisimmän juonteen muodostaa eri käyttäjätoimien kritiikki, joka kohdistuu KTK:n tutkimustoiminnan hyödynnettävyyteen. Kriittisimpiä ovat olleet elinkeinoelämän järjestöt, jotka pitivät keskuksen tutkimuksia "mitäänsanomattomina ja jokseenkin hyödyttöminä elinkeinoelämän kannalta". Tilalle kaivattiin käytännönläheisiä ajankohtaisia selvityksiä. Ministeriön ja kuluttajaviranomaisten kannanotoissa katsottiin, että keskuksen tutkimustoiminta on yleisesti ottaen liian rajoitettua eikä nykyisellään riittävästi palvele päätöksentekoa, hallintoa ja kuluttajapolitiikkaa. Myös eräissä alan järjestöissä arveltiin, että käytännön kuluttajavalistukseen tulee liian vähän tutkimusapua, ja siksi kaivattiin nykyistä enemmän ajankohtaista, käytännönläheistä selvitystietoa sekä valitus- ja neuvontamateriaalin tuottamista. Myönteisimmin KTK:n tutkimustoimintaan ja sen hyödynnettävyyteen suhtautuivat yliopisto- ja tutkijatoimien edustajat.

Arvioitsija punnitsee eri näkökohtia varsin perusteellisesti läpi raportin ja pitää esitettyä kritiikkiä osittain aiheellisena. Hän katsoo, että vaikka akateemisilla tavoitteilla kuten oppiarvoilla on sinänsä tärkeä merkitys, on painopiste KTK:n kaltaisessa pienessä laitoksessa siirtynyt liiaksi tieteellisen

tutkimuksen puolelle, kun samalla on suuri tarve käytännönläheisestä selvitystyöstä. Samoin historiallinen tarkastelu painottuu eräissä tapauksissa enemmän kuin tulevaisuuteen suuntautuva tutkimus. Keskuksen "otsikkotasolla tärkeiden" tutkimuskokonaisuuksien katsotaan muotoutuneen liiaksi sisäisen keskustelun tuloksena ja tutkijoiden omien mieltyömysten mukaisesti. Toisaalta kuitenkin eri yhteyksissä korostetaan, että tutkijoiden ja käyttäjien dialogi ja vuorovaikutus on kaksisuuntainen prosessi. KTK:n kohdalla käyttäjät ovat olleet ilmeisen passiivisia tutkimustarpeidensa artikuloinnissa eivätkä ole osallistuneet strategiakeskusteluun. Tutkimuksen käytännöllisen merkityksen kannalta olennaista on myös, miten "asiantuntevasti päätöksenteon ja hallinnon piirissä tutkimusta osataan ja halutaan hyödyntää", kuten valtion tiede- ja teknologianeuvosto on viisaasti korostanut.

Tutkimuksen käytännöllisen relevanssin parantamiseksi raportti suosittaa tutkijoiden ja käyttäjien, erityisesti ministeriön ja kuluttajahallinnon, vuorovaikutuksen tiivistämistä, uuden tutkimusstrategian laatimista sekä budjettirakenteen väljentämistä, mikä mahdollistaisi tilaustutkimuksen ja käytännöllisemmän selvitystyön osuuden lisäämisen. Samoin kuin edellä Optulan kohdalla, loppuarviossa suhtaudutaan hyvin optimistisesti mahdollisuuksiin yhdistää korkeatasoinen tutkimus ja käytännön ongelmien ratkaisua palveleva selvitystyö – ratkaisuna ovat "korkeatasoiset käytännön selvitykset". Periaatteessa näin voi toki olla ja yhdistäminen

voi hyvin toteutua kokonaisen laitoksen tasolla, mutta yksittäisen tutkijan kohdalla se on usein praktinen mahdottomuus, ellei muuten niin ajankäytöllisistä syistä.

Keskuksen sijainnin osalta arvioitsija punnitsee seitsemää eri vaihtoehtoa ja pitää niistä parhaana KTK:n siirtämistä VATT:n yhteyteen, koska siirto loisi parhaat edellytykset laaja-alaisen kuluttajatutkimuksen suorittamiselle ja siitä seuraisi merkittäviä synergiaetuja. Jos tämä ei ole mahdollista, keskusta ehdotetaan kehitettäväksi nykyisen organisatorisen aseman pohjalta.

ARVIOINNIN PULMAT JA JÄNNITTEET

Molemmat raportit ovat kiinnostavaa luettavaa. Ne perustuvat varsin huolelliseen ja monitahoiseen, tosin eri tavoin painottuvaan, analyysiin ja pohdintaan. Optulan arviointi on ehkä sävyllään varovaisempi mutta kuvaukseltaan ja suosituksiltaan konkreettisempi kuin KTK:n, jossa puolestaan hallinnollis-poliittinen ja hyödyntämiseen liittyvä ulkosuhteiden problematiikka tuodaan avoimesti ja eritellysti esiin, tutkimustoiminnan varsinaisen substanssin jäädessä jossain määrin taka-alalle. Tämä ero selittyy osittain erilaisista toimeksiannoista. Molemmissa arvioinneissa jäin kuitenkin kaipaamaan kohteena olevien tutkijoiden itsearvioivaa ääntä – KTK:n kohdalla etenkin vastauksena ulkopuolelta esitettyyn kritiikkiin.

Raporteissa ja niiden suosituksissa heijastuu kahden tekijän, Heikki Kosken ja Klaus Mäkelän, pitkäaikainen koke-

mus sektoritutkimuksen piiristä. Alkoholi poliittinen tutkimuslaitos on tunnetusti esimerkki yksiköstä, jossa on tietoisesti pyritty ja myös pitkälti onnistuttu yhdistämään tieteelliset tavoitteet ja poliittiskäytännöllinen relevanssi. Siksi rima asetetaan nytkin optimistisesti yhtä korkealle. Mutta hypyn ehdotetussa suunnassa on eroja. Ongelmakeskeisen tutkimuksen maastossa Optulan tulisi ponnistaa kohti tieteen maailmaa ja KTK:n lähemmäksi ministeriötä ja käyttäjien tarpeita. Näihin johtopäätöksiin ovat selvästi vaikuttaneet monet tekijät: tutkimuslaitosten historia ja nykyinen tutkimusprofiili, ministeriöiden tutkimuskonseptiot, sidosryhmien intressit ja jossain määrin epäilemättä myös arviointijoiden oma tausta.

On ilmeistä, että sektoritutkimukseen ja etenkin tavoitteeksi asetettuun "hyvään sektoritutkimukseen" kohdistuu lisääntyviä vaatimuksia. Aikaisemmin tutkimus oli puhtaammin hallinnollista, jonkin ministeriön tai viraston toimialaan kytkeytyvää. Valtionhallinnon tehtävien muutos kontrolloivasta ohjaavaan ja tutkivampaan suuntaan sekä ongelmien komplisoituminen ovat tuomassa uusia ulottuvuuksia ja uutta dynamiikkaa sektoritutkimukseen. Ongelmakeskeiseltä tutkimukselta voidaan ainakin periaatteessa edellyttää kaikkien olennaisten näkökulmien huomioon ottamista. Jos ja kun ongelma-keskeisen tutkimuksen tematiikkaa laennetaan ja rimaa korotetaan, siitä näyttää seuraavan lisääntyvä tarve sektorirajojen ylittämiseen, kansainvälisen yhteistyön voimistamiseen ja akateemisen tutkimuksen hyödyntä-

miseen yhteistyössä yliopistojen kanssa.

Näistä muutostrendeistä nähdäkseni ennen muuta johduttavat ne monet pulmat ja jännitteet, jotka myös arviointiraporteissa tulevat esiin. Hyvän sektoritutkimuksen tulisi olla tieteellisesti – teoreettisesti, metodologisesti ja empiirisesti – laadukasta ja samalla käytännöllisesti hyödyllistä; sen tulisi turvata temaattinen koherenssi ja jatkuvuus ja samalla ottaa huomioon uudet tutkimusongelmat ja käyttäjien erityistarpeet. Nämä tarpeet voivat olla keskenään ristiriitaisia, kuten esimerkiksi usein lienee kuluttajatutkimuksen alueella, tai ne eivät välttämättä artikuloidu tutkimuksen kannalta järkevään saati muuta tutkimusta tukevaan muotoon. Artikulaation ongelma koskee myös Heikki Kosken korostamaa kansalaisnäkökulmaa tutkimukseen. KTK:ssa siihen kehitetty ratkaisu, kulluttajapaneeli, vaikuttaa lupaavalta tavalla edetä, ja ehkä paneeli-ajatusta voi soveltaa laajemminkin dialogisena mallina tutkimustarpeiden määrittelyyn.

Onko hyvän sektoritutkimuksen jännitteinen yhtälö siten ylipäättään ratkaistavissa? Jos arvioinneissa esitetyt vaatimukset niputtaa yhteen, lopputulos on kyllä inhimillisesti ottaen kohtuuton. Käytännössä kysymys on aina käytännöllisestä kompromissista, eri intressien yhteensovittamisesta ja tasapainottamisesta, mihin vaikuttavat monet edellä mainitsemani tekijät, tutkimusongelmien luonteesta ministeriöiden tutkimuksellisiin kulttuureihin. En kuitenkaan usko, että eri intressejä voi yhdistää yksittäisen tutkijan tasolla – se

asettaisi tutkijan mahdolloman tehtävän eteen –, vaan sen täytyy tapahtua laitoksen tai laajemman tutkijaverkoston, tulevaisuudessa kenties virtuaalisen, tasolla. Eli periaatteella mieluummin monenlaisia tutkijoita kuin sekalaista tutkimusta. Jos sektoritutkimus ei (vielä) salli tutkimuksen aktiivista verkostoitumista yli oman laitoksen rajojen, tutkimuksen monipuolisuuden turvaaminen edellyttää riittävän koon saavuttamista, kuten KTK:n arvioinnissa korostettiin.

Yliopistojen tutkimustoiminnassa on itse asiassa tapahtumassa vastaavanlaisia ja jopa nopeampia muutoksia kuin sektoritutkimuksessa. Niitä ei välttämättä aina havaita, kun edelleen puhutaan "akateemisesta" tutkimuksesta perinteellisessä disiplinaarisessa merkityksessä tai leimallisesti yliopistojen "epäkäytännöllisyyteen" viitaten. Erityisesti 1990-luvulla, budjettilaman puristuksessa, yliopistojen ulkopuolisen tutkimusrahoituksen osuus on voimakkaasti kasvanut. Ongelmakeskeinen palvelututkimus on saamassa yhä keskeisemmän sijan tieteenalajahaisen tutkimuksen rinnalla ja osittain siihen nivoutuen. Keskimäärin jo yli puolet yliopistojen tutkimustyövuosista tehdään ulkopuolisella rahoituksella, myös sosiaalitieteiden piirissä. Tämä merkitsee yliopistotutkimuksen ja sektoritutkimuksen lähentymistä ja jopa samankaltaistumista. Keskinäisen rajan hämärtyminen tekee yliopistoista ja tutkimuslaitoksista sekä yhteistyökumppaneita että myös potentiaalisia kilpailijoita tietoyhteiskunnan ja tutkimusrahoituksen avautuvilla markkinoilla. Myös tutkimuk-

sen arviointiin liittyvät ongelmat ovat jo pitkälti yhteisiä, vaikka hyödyntämiskysymykset eivät yliopistoissa vielä ole

saaneet vastaavaa sijaa arvioinnin kriteereinä. Kokemukset sektoritutkimuksen arvioinnista ovat tässä mielessä

sekä hyödyllisiä että opettavaisia.

ERKKI KAUKONEN

VÄHITTÄISMYYNTIYHTIÖ ALKO OY EROTETAAN KONSERNISTA

Suomalainen alkoholijärjestelmä on monessa mielessä ollut EU-jäsenyytemme näyteikkuna. Hyvissä ajoin ennen jäsenyyttä alettiin spekuloida sen kahden peruselementin, veropolitiikan ja vähittäismyyntimonopolin, kohtalosta. Kumpujen yöstä nousi monta yhteisöoikeuden asiantuntijaa, jotka todistivat, että molemmat menevät nopeasti historian roskakoriin. Erinäisten mielienkiintoisten vaiheiden jälkeen voimme todeta, että järjestelmän peruseräaatteet ovat kestäneet jäsenyyden melko hyvin.

Yhteisön jäsenyys on kuitenkin tuonut monia merkittäviä muutoksia järjestelmään. Alkoholijuomien tuonti, vienti, valmistus ja tukkumyynti ovat vapaan kilpailun piirissä. Viranomaistehtävät, valistus ja tutkimus on siirretty alkoholiyhtiöltä valtiolle. Jäsenyys on tuonut tullessaan myös joitakin tärkeitä toimintaperiaatteita: alkoholimonopolin toiminnan täytyy olla avointa ja neutraalia. Koko ajan ilmassa on leijunut suuri kysymys: voivatko nämä edellytykset täyttyä niin kauan, kuin alkoholiyhtiö kuu-

luu samaan konserniin kuin maamme ylivoimaisesti suurin väkevien alkoholijuomien valmistaja ja suuri hotelli- ja ravintolaketju. Monet – eivät vähiten komissio ja kotimaiset valvontaviranomaiset – ovat vahvasti epäilleet tätä.

Alko-Yhtiöt Oy on perustettu vuonna 1932. Yhtiön alkuperäinen nimi oli Oy Alkoholiliike Ab. Vuonna 1969 nimi muutettiin parhaiten tunnettuun muotoonsa Oy Alko Ab:ksi. Kun Suomesta tuli yhteisön jäsen vuonna 1995, Alko yhtiöitettiin ja sen nimi muutettiin Alko-Yhtiöt Oy:ksi. Yhtiöittämisessä vähittäismyyntiyhtiön nimeksi tuli Alko Oy, tuotantoyhtiön nimeksi Primalco Oy ja konsernissa jatkoi jo vuonna 1935 perustettu Arctia Oy, johon toinen ravintolayhtiö, 1960-luvulla perustettu Kantaravintolat Oy, oli jo aiemmin fuusioitu. Hajaantuminen alkoi siten jo tuolloin, mutta muun muassa uutta lakia käsitellyt eduskunta oli vahvasti sitä mieltä, että tämä ei ollut riittävän iso askel, vaan tarvittiin täydellinen ero.

Konserniyhteys onkin aiheuttanut jatkuvaa kritiikkiä eri

puolilta. On katsottu, että rakennelma on sellainen, että se automaattisesti aiheuttaa toisen tytäryhtiön tuotteiden suosimisen. Tässä viitattiin käytännön esimerkkeihin. Lisäksi oltiin sitä mieltä, että konsernin sisällä tapahtuu ristisubventiota. Pidettiin epäoikeudenmukaisena myös sitä, että monopolin voittojen ja monopolin kierrättämisen rahavirran pitää mennä konsernin kautta. Tilannetta ei lainkaan helpottanut se, että vähittäismyyntiyhtiö Alko Oy:n hallituksen pääosan muodostivat konsernin pääjohtaja ja varapääjohtajat, jotka myös istuivat kaikkien muiden konserniyhtiöiden hallituksissa.

Yhtiöryppään omistaja eli lähinnä valtioneuvosto tuli pikkuhiljaa siihen tulokseen, että tämä asia täytyy selvittää. Itse asiassa omistajan täytyi vastata kysymykseen: halutaanko ylläpitää monopoli vaiko konserni. Molempia ei voi oikein tehdä. Paljon puhuttu Franzénin tapaus tai lähinnä ratkaisun viipyminen aiheutti sen, että komissio ei ole ollut kovin aktiivinen myöskään monopolin käytännön toimintaan liittyvissä